

CESTY SOCIALIZMU OD OKTÓBRA 1917

UMBERTO CERRONI, RÍM

1. Ak sa po odstupe polstoročia zastavíme pri skúsenostiach roku 1917, zarazí nás najmä tento moment: rok 1917 bol v historickom rozpore s domnienkami najviac rozšírenými v oblasti vedy a praktickej politiky, možno ho charakterizovať ako fenomén jedinečne originálny a tvorivý.

Oficiálne kruhy v oblasti politických vied pred rokom 1917 skoro všeobecne pripisovali Marxovej doktríne charakter „utopizmu“. Európa bola natoľko zaujatá nacionálnymi zárkami, že akékoľvek sociálne a politické hnutia, ktoré sa stavali proti logike „mocenskej politiky“, sa javili skoro nepredstaviteľné. Napríklad v Taliansku ešte roku 1937 Benedetto Croce kategoricky zdôrazňoval, že „teoretický marxizmus sa vyžil v Taliansku a v celom svete okolo roku 1900“. Závan revizionizmu, ktorý rozdúchal Bernstein a neskôr ešte viac Kautský, rozširoval po celom kultúrnom svete myšlienku, že marxizmus už teraz nemá čo povedať aspoň nie v oblasti radikálnych spoločenských zmien. Málo bolo známe Leninovo dielo a jeho analýza imperializmu ako najvyššieho štádia kapitalizmu sa stala známou iba o niekoľko rokov po vyjdení tlačou. V oblasti praxe rozhodné zakročenie mocností na strane bielogvardejcov, vytvorenie „sanitného kordónu“ okolo mladej sovietskej republiky, zdĺhavé uznávanie nového režimu dokazujú, ako ostatný mocenský aparát na svete registroval uchopenie moci ruskými komunistami. Na dokreslenie stačilo by si pripomenúť, ako anglickí a americkí politickí a vojenský predstavitelia ešte aj o dvadsať rokov neskôr, po napadnutí Sovietskeho sväzu hitlerovským Nemeckom, verili v porážku Sovietskeho sväzu.

Socializmus sa však v Rusku dostal k moci a natoľko sa skonsolidoval, že porazil nemecký imperializmus napriek očakávaniam značnej časti „ľudí dobrej vôle“. To nás nesmie prekvapiť.

Táto „nepredvídanosť“ Októbra bola aj v radoch komunistov: stačí pripomenúť známu polemiku Kameneva a Zinovieva proti Leninovi o možnosti a správnosti povstania roku 1917. Ako povedal Gramsci (v jednom článku zo 7. júna 1919 o *Novom poriadku*), „ruská revolúcia zvíťazila nad všetkými prekážkami histórie“. V tom istom článku Gramsci zdôrazňuje: „Ruskí komunisti sú vodcami prvej kategórie. Lenin sa ukázal, a to potvrdzujú všetci, ktorí ho zblízka poznali, ako najväčší štátnik súčasnej Európy; človek, ktorý vyžaruje kúzlo, ktorý oduševňuje a disciplinuje národy; človek, ktorý vo svojom mozgu stravuje sociálne sily a podnety celého sveta a pretavené dáva ich do programu revolúcie; človek, ktorý drží v šachu a poráža najrafinovanejších a najdravších buržoázných štátnikov.“

Prirodzene, Gramsci si nerobil ilúzie o „zázračných“ schopnostiach vodcu revolučnej strany, naproti tomu zhodnocoval jeho konkrétne schopnosti robiť pozitívne analýzy historicko-politickej situácie a jeho skutočné pochopenie potrieb ľudu. Podľa Gramscioho Októbrová revolúcia zvíťazila vďaka veľkosti Leninovej osobnosti a veľkosti strany, že pochopil historickú príležitosť a umožnili ozvať sa

ludu. Lenin zvíťazil, lebo vedel „tvoriť“, vytvoril zásadne novú analýzu pre novú historickú situáciu, lebo vedel odhodiť „prekážky“ tradičnej histórie.

Z tohto aspektu je jasné, že Októbrová revolúcia bola aj intelektuálnou revolúciou a nielen praktickou politickou revolúciou, bola odporom proti dogmatizmu a „zdedeným pravdám“. A čo viac antikonformistického sa dá povedať o Leninovej analýze súvekeho kapitalizmu? Lenin vôbec neváhal „obnoviť“ Marxa, tak ako Marx neváhal „obnoviť“ všetko pozitívne z dejín ľudstva a praktickú politiku. Ak je pravda, že politické revolúcie sú vždy výsledkom praktickej mobilizácie ľudí, nie je o nič menej pravdivé, že intelektuálna mobilizácia ľudí a teda vedomie nevyhnutnosti opraviť tradíciu a anticipovať budúcnosť je základným predpokladom revolučnej praxe.

Veľké, skutočné a neklamné dedičstvo, ktoré Lenin zanechal robotníckemu hnutiu, spočíva v jeho teoretickej odvahe, v schopnosti rozlúpať putá ustálenej pravdy, v intelektuálnej odvahe. To je skutočné dedičstvo, ktoré veľkí reformátori zanechávajú ľudstvu. Genialita politika, najmä moderného, sa teda dá definovať tak, že je schopný robiť presné analýzy, ktoré z pohľadu súčasnosti spájajú v sebe prítomnosť a minulosť, alebo, čo je konečne to isté, že nové invencie vie spojiť s prítomnosťou a minulosťou. V súčasnosti sú odsúdené na zánik nielen staré utopistické názory, ktoré anticipujú prítomnosť tak, že strácajú s ňou akýkoľvek kontakt a redukujú sa na sterilné normalistické chůtky, ale aj falošné „realistické“ názory, ktoré, aby nestratili ten kontakt, strácajú možnosť účinného stimulovania prítomnosti vo vzťahu k budúcnosti. Politická genialita je genialita sprostredkovania rovnováhy a rozhodnutia, preto sa nestotožňuje s dobrodružstvom alebo kvietizmom. Nájdenie presnej hranice medzi vecami, „aké sú“, a vecami, „aké budú“, je výsledkom štátnickej múdrosti. Moderný politik musí v skutočnosti použiť to najlepšie z histórie, aby podnietil budúcnosť v smere svojej správnej vízie, ktorá stavia na konkrétnosti. V každom prípade moderný politik je protikladom platónskeho politika, ktorý na základe abstraktnej filozofickej úvahy buduje svoj typ republiky, a politika-rutinéra, ktorý macchiavelistickým spôsobom iba udržuje štát namiesto toho, aby ho budoval.

Po odstupe päťdesiatych rokov Októbrová revolúcia je žijúcim dokladom ohromného intelektuálneho vzostupu, ktorý musí viesť mobilizovať moderné revolučné hnutie. A nepochybne Lenin ostane najväčším tvorcom našej epochy. Možno ho porovnávať s najväčšími obroditeľmi v minulosti: Robespierre získal moc omnoho ľahšie ako Lenin a po roku ju stratil aj so svojou hlavou, lebo nedokázal postaviť svoju predstavu štátu na presne rozlíšených sociálnych silách. Vodcovia komúny padli po niekoľkých týždňoch, lebo nevedeli vytvoriť homogénne spojivo v praktickom a intelektuálnom organizme. Sun Yat Sen opustil Čínu natoľko rozbitú, že sa desiatky rokov namáhala, aby našla seba samú. To sú tri príklady z krajín od najvyššej po najnižšiu historicko-sociálnu úroveň a všetky tri potvrdzujú, že Leninovo dielo ani dnes nemá páru.

2. Originálnosť Októbrovej revolúcie sa ukázala aj v praxi. Tvorivá odvaha, ktorá charakterizovala jej zrod, sa preniesla v obrátenej modifikácii do praxe. Po Októbri svet išiel iným a novým smerom. Október spôsobil ohromný otras všeobecne platnej mienky, že „svet stále ide rovnako“ a „svet takto aj pôjde“.

Október podmienil prvé veľké revolučné prívally v Európe, ktoré zasiahli srdce konzervatívneho a reakčného organizmu: nemecký imperializmus. Mimoriadna historická tragédia zabránila tomu, že sa neuskutočnila veľká predstava Rózy Luxemburgovej a aj Lenina: totiž že sa po boku soviетov postaví socialistická nemecká vláda. To by snáď bolo zabránilo neskoršej tragédii, ktorá zachvátila Rusko, Nemecko a celý svet. Rusko ostalo osamotené so svojou sociálnou a politickou zaostalosťou a okrem toho ešte obkľúčené kanónmi „dobromyseľných“. Nemecko sa čoskoro stalo korisťou spiatocníckych tried, ktoré ako psy Atteona roztrhali občianske tkanivo. Európa musela platiť krvavou daňou fašizmu a nacizmu za svoje zúrivé nepriateľstvo voči prvému socialistickému štátu a v značnej miere musela práve pomocou neho získať svoju stratenú slobodu. Takto sa začínajúci proces veľmi deformoval v SSSR a v ostatných európskych štátoch politikou, ktorá tvrdohlavo oponovala novým veciam a ktorej najlepším majstrom bol asi Churchill.

Napriek tomu zmena mocenskej rovnováhy po roku 1917 zhoršená ešte progresívnou výstavbou novej socialistickej moci, prinášala nepredvídané ovocie. Z jednej strany sovietska skutočnosť sa stáva oporným bodom európskych i svetových socialistických síl, z druhej strany nové vzťahy síl vo svete vytvárajú výhodnú perspektívu utláčaným národom, že zhodia zo seba jarmo nadvlády. Samozrejme, nejde iba o sociálnu a politickú emancipáciu, jednako však geograficko-politická mapa sveta sa musela zmeniť aj kvôli nej.

O praktickom rozšírení emancipácie možno rôzne uvažovať. Najzávažnejšia úvaha sa však zdá táto: obrovská nepriateľská sila sovietskej skutočnosti determinovala opačný proces, charakteristický tým, že z jednej strany stimulovala znásobovanie hnacích prvkov emancipačného procesu, rozširovala ho a umožnila mu nástup, z druhej strany táto stimulačná a podporná činnosť emancipačného procesu v SSSR sa kanonizovala a rozširovala v tých formách, v ktorých dostávala často podobu v SSSR. Dogmatizmus stalinskej éry mal práve tu svoje korene: svojvoľne zovšeobecnil v pláne modelov politickej výstavby socializmu to, čo bolo výnimočne odôvodnené v procese oslobodenia Ruska.

Skutočnú, autentickú kritiku stalinizmu vykonala história sama: či už v SSSR alebo mimo neho, proces súčasného vývoja progresívne odstránil prekážky a začal hľadať primerané formy na riešenie rôznych nových situácií. Logika procesu je teraz takáto: rozvoj emancipácie nemôže sa už viac separovať od tých tvorivých schopností, ktoré vytvorili Október. A sila procesu spočíva na možnosti zaručovať internacionálne spojenie jednotlivých síl bez toho, že by sa v nich pokorila individuálna tvorivá schopnosť a na schopnosti stimulovať individualitu a invenciu bez toho, aby sa naštrboval jednotný proces oslobodenia. Možno najjasnejším príkladom tejto nevyhnutnej jednoty a súčasne individuálneho pôsobenia je kubánska skutočnosť: na Kube proces oslobodenia sa nevedie tradičnými politickými formami a vífazi v najoriginálnejších nacionálnych podmienkach, pričom politické vedenie sa samo postupom času postavilo za vytvorenie úzkych relácií so Sovietskym sväzom a socialistickými štátmi, ktoré sa z roka na rok ukazujú ako bezpodmienečná ochrana rozvoja Kubánskej republiky.

Socialistickému hnutiu hrozí: 1. odmietnutie sovietskych skúseností pri výstavbe

socializmu a medzinárodnej jednoty socializmu a 2. nekritické prijímanie — aj vzhľadom na medzinárodnú jednotu — sovietskych skúseností ako modelu výstavby socializmu. Úvahy o Októbri môžu — čo je aj správne — položiť dôraz na ten fakt, že socializmus má všade svoju individuálnu a charakteristickú originalitu a všade prebieha ruka v ruke s procesom oslobodenia.

3. Zmenené obrysy historickej situácie sveta očividne nezmenili podstatu diferencií. Naopak, môže sa povedať, že rozvoj socializmu a emancipácia utlačенých národov zvýraznili diferencie, a to aspoň z dvoch dôvodov: 1. konkrétna možnosť budovať socializmus v najrôznejších oblastiach sveta a na najrôznejšom stupni historického vývoja znásobili početnosť rôznych konkrétnych riešení, 2. tieto riešenia sú ešte o to osobitnejšie, lebo vznikli ako akty moci v uplatnení štátneho aparátu. Základom tohto diferenciačného procesu je nepochybne problém individuality národov. Hoci je zrejmé, že socializmus vytvára predpoklad sociálnej a politickej jednoty sveta, je ešte zrejmejšie, že k tejto jednote možno pristupovať formami, aké naznačil už Lenin, t. j. že k procesu zjednotenia budú rovnako pristupovať *všetky národy*, a preto do svojej sféry zahrnie a čiastočne i pohltí rôzne výkyvy geografického, kultúrneho, politického a ekonomického rázu. Nie je toto zmysel leninskej zásady, že národy nachádzajúce sa vo federatívnom zväzku s Ruskom si zachovávajú právo rozhodovania o sebe až do odtrhnutia? A nebol tu i príklad fínskej skutočnosti? Z tohto aspektu rovnaké kontrasty, ktoré sa môžu posudzovať a ktoré sa posudzovali vo vnútri „tábora“ socializmu, napriek momentálnym ťažkostiam potvrdzujú, že rozvoj socialistického sveta je rozvojom národov a je márnym utopizmom robiť si ilúzie, že socializmus sa môže rovnako vyvíjať v Poľsku ako v Alžírsku. História buržoáznej spoločnosti okrem iného zanechala socializmu nedoriešenú nacionalitu podobne, ako zas buržoázna spoločnosť zdedila po feudálnej spoločnosti jednotu rôznych národných grúp pod jedným monarchom. Aj v tomto smere sú vzácne sovietske skúsenosti (či už pozitívne alebo negatívne). Ťažkosti, ktoré vznikali pri výstavbe mnohonárodného štátu, dokazujú, ako je v tomto prípade nutná nie natoľko „úcta k národným tradíciám“, ako skôr vedieť *pozdvihnúť k socializmu jednotlivé národy na základe ich špecifik a tradícií*. Jestvuje ešte ďalší aspekt nacionálneho problému: sovietske skúsenosti ukazujú napriek dobrodružným snahám „vyvážať revolúciu“, aby sa získalo hoci zdanlivé spojenie s robotníckou triedou v rôznych krajinách, že skutočný problém socializmu je v tom, aby sa robotnícka trieda v každom národe stala centrom rekonštrukcie národnej jednoty, aby bola schopná príviesť na *najprogresívnejšie stupne* socializmu všetky základné zložky ľudu (roľníctvo a stredné vrstvy).

Diferenciácia úrovne národov v posledných dvadsiatich rokoch je zdôraznená úžasnou „technickou revolúciou“, ktorá hlboko zmenila sociologické charakteristiky týchto komponentov. Je azda dnes možné rozdielne hovoriť o strednej vrstve vo Francúzsku a v Turecku? Špecifická váha, ktorá vytvára jednotlivé triedy, je veľmi rozdielna v rôznych krajinách, a teda rozdielna je i kvalita, ktorú táto stredná trieda reprezentuje: stredná technicko-intelektuálna vrstva vo Francúzsku je iste vplyvnejšia ako v Turecku, kde do strednej vrstvy zahrňujeme roľníka a malého úradníka. Možno to azda aj takto povedať: technická revolúcia značne

modifikovala hranice i štruktúru samej robotníckej triedy a dnes na Západe sa kladú otázky, či možno pozorovať sociologické rozdiely medzi technikom a robotníkom v priemysle, keď si robotník špecializáciou veľmi zlepšil svoju odbornú úroveň. V tejto oblasti, a nie menej ako inde, je dogmatizmus priam nabitý nebezpečenstvami, lebo principiálne zjednocuje to, čo v skutočnosti je rozdielne, neprimerane generalizuje skutočnosť a predpokladá jednaké riešenie tam, kde sú rôznorodé prvky. Z tohto aspektu problém nacionality je totožný s problémom výstavby socializmu a nevytvára, ako si niekto myslí, jeho negáciu.

Tieto isté sociologické modifikácie sa uskutočňujú aj na báze ekonomických procesov, ktoré sú všeobecné: uvedený prvok premeny sa nerealizuje iba vo Francúzsku ale aj v Taliansku, v západnom Nemecku atď. To znamená, že s nacionálnym problémom sa mení aj problém nie menej zaujímavý: problém, krajovej štruktúry, tzv. problém modernej spoločnosti. Tieto dve problematiky sa zvlášťne prekračujú: sociologicky sa Lombardia viac podobá Francúzsku ako Sicílii, hoci v Lombardii sa hovorí po taliansky, hoci Lombardia je časťou talianskeho štátu a živí sa talianskou kultúrou. To je skupina ťažkostí, o ktorej sa musí mnoho premýšľať v teórii socializmu. Socializmus má veľmi ťažkú úlohu: transformovať národy rozličnej úrovne do heterogénnej sociálnej štruktúry, ktorej zákony sú — mohli by sme povedať — nadnárodné. Snáď osud socializmu bude zviazaný so schopnosťou individualizovať túto jemnú spleť a sieť vzťahov.

Najnápadnejšie rozdiely súčasného sveta sa javia v jeho rozdelení na zónu rozvinutého kapitalizmu, zónu socializmu a zónu rozvojových krajín. Každá z týchto zón má svoje špecifické problémy. Hľadanie „nových ciest“ socializmu sa viaže práve na vyjasnenie a odhalenie týchto špecifických problémov a na ich riešenie v rámci individuálnych národných podmienok podmienených medzinárodnou dynamikou ekonomických a politických procesov. Preto potom zovšeobecnenie stratégie a modelov socializmu je falošné a iluzórne. Dnes, ako aj v roku 1917 história žiada invenciu, tvorivosť a teoretickú odvahu.

4. Jadro všetkých súčasných problémov je iste vo formách prechodu k socializmu a konzekventne v politicko-sociálnych formách štátu. Naznačená rôznosť situácií, fakt, že k socializmu kráčajú národy rôznej úrovne, nastoľuje centrálny problém: vypracovanie foriem štátnej politickej organizácie, ktorá by bola schopná včleniť spoločný osud štátu v prechode k socializmu (vytvorenie, ako ju nazval Gramsci, „regulovanej spoločnosti“ alebo „organickej spoločnosti“) do rozličných politicko-zákonných opatrení. Napriek uvedenému jestvuje možnosť typizovať všetky zriadenia na báze troch uvedených skupín svetových zón. Je nesporné, že problém by sa riešil vo Francúzsku ináč ako v Taliansku alebo v Kongu. Prechod k socializmu v krajinách orientovaných na kapitalizmus asi nebude prebiehať bez toho, aby nebol podmienený politickou slobodou. Nejde o to, aby sme teraz robili „koncesie“: ide o to, aby sme zväzili, že v politicky vyspelých krajinách priorita sociálnej emancipácie nemôže znamenať odsunutie alebo potlačenie problému politickej emancipácie. Ak je pravda, čo hovorí Marx, že sociálna emancipácia z ľudských dôvodov predbehne politickú emancipáciu, tak je tiež pravda, že socializmus sa zorganizuje do politických foriem (štát) iba tam, kde

politická organizácia je vyvinutejšia, lebo v tomto procese musí hrať rolu sprostredkovateľa. Socializmus, ktorý by zaviedol cenzúru tlače vo Francúzsku alebo v Švédsku, nebol by iba anachronistický, bol by nemožný. V týchto krajinách socializmus musí rátať s teoretickými medzermi, ktoré má ešte dnes: najmä s názorom, že politické slobody nie sú v socializme podstatné. Skutočným problémom bude teoreticky rozviesť otázku štátu a politickej demokracie v rámci politických vied a neredukovať ho na jednoduchý problém ekonomickej emancipácie. Zdá sa, že chýbajúcim spojivom v teórii socializmu je práve politické ohnivo, možnosť pripnúť sociálnu demokraciu k modelu politického riadenia, ktorý však nie je totožný so štátnym liberalizmom, ale ktorý by mal špecifické formy kontroly a účasti ľudu na správe. Na tomto základe Marxove a Leninove názory o politickej činnosti komúny museli by sa znovu posúdiť vo svetle tradície kritiky, ktorú o reprezentatívnom štáte z pozície úzko politickej predniesol Jean Jacques Rousseau.

Týmto istým spôsobom možno hovoriť aj o probléme legality. Po odhalení stalinizmu tento problém sa stal *punctum dolens* socialistickej minulosti. Dnes disponujeme dvoma teoretickými bodmi, ktoré sa prehlbujú: 1. kritérium legality musí nevyhnutne ostať centrom výstavby štátu, lebo dokiaľ existuje štát, budú existovať i zákony, 2. problém legality sa nevyčerpá v jednoduchom postoji „úcty k zákonom“: stane sa otázkou, *kto a ako* využíva legislatívnu moc. t. j. otázkou základu moci, a teda otázkou demokracie. Socializmus musí byť na takom stupni, aby garantoval pred občanmi úctu k vlastným zákonom a súčasne aby garantoval, že zákony sa budú tvoriť na základe vôle ľudu.

Nastolenie problému „modelu“ v politickej teórii socializmu má význam nielen pre socialistické štáty, ale aj — a to v miere podstatnejšej — pre vypracovanie novej stratégie pre prechod kapitalistických krajín k socializmu. Nikto nepopiera, že v tzv. rozvojových krajinách problém sociálnej emancipácie úplne absorbuje vnútornú problematiku socializmu. Jednako zdá sa isté, že tam, kde moderné politické formy majú svoju genézu a svoj historický vývoj, prechod k socializmu sa nemôže uskutočniť bez nastolenia „modelu“ a čo ešte viac zaváži, bez procesu uplatnenia konkrétnych a operatívnych foriem politickej demokracie. Samozrejme, v tomto prípade pochybovači majú vždy naponáhlo, pretože v minulosti teória socializmu jasne a jednoducho negovala uvedené demokratické formy. Ide však o to, hlbšie hľadiť na prirodzenosť týchto foriem a na politický štát (ako nazval Marx moderný buržoázny štát), pretože doteraz sa štát veľmi jednostranne považoval za „nástroj“ panujúcich tried. V skutočnosti politický štát prv ako je účinným nástrojom *vôle* panujúcich tried, je pozitívnou historickou inštitúciou, tesne podmienený modernými výrobnými vzťahmi a mocenskými vzťahmi jednotlivých tried. Všetko toto sa ukáže omnoho jasnejšie vo väčšom uplatnení hlasovacieho práva, slobody a „sociálnych práv“ a najmä problematiky práce. Napríklad 1. článok talianskej ústavy hovorí, že „Taliansko je demokratická republika založená na práci“. Iste možno namietajú (a námietka je na mieste pre konkrétnu situáciu v Taliansku), že „materiálna situácia“ od skončenia vojny až dodnes vôbec nekorešponduje s týmto ústavným modelom. Ide však o to, či táto „možnosť“ zakotvená v ústave je „možnosťou“ a či „nemožnosťou“.

ťou". Ide jednoducho o to, či vládnuce triedy bez opozície „prijmú“ sociálnu zmenu krajiny. Problém je však aj v inom: treba konkretizovať otázku, či je ústavnými formami možné presvedčiť *masy*, že sa socializmus môže uskutočniť ako proces ekonomicko-sociálnej emancipácie pomocou osobitných politických foriem zahrnutých v teoretických možnostiach samotnej ústavy. Iba takéto presvedčenie mohlo by determinovať progres socializmu; avšak takéto presvedčenie sa zdá byť tesne podmienené možnosťou socialistického modelu riešiť problém politickej demokracie. Prirodzene, nestačí uzákoniť túto otázku, lebo sám život ukáže možnosť jej riešenia. Či azda tento zápas nemôže získať punc historickej významnosti, keď sa pokúsi presadiť do literatúry ústavy politické perspektívy vlády robotníckej triedy? Ak výsledným cieľom socializmu je práve samovláda robotníkov, nemôžu byť stredobodom politického programu dneška i zajtrajška požiadavky tesne spojené s orgánmi *riadenej* demokracie, predpokladané v ústave (o referende, voliteľnosti orgánov, odvolávaní mandátov sa konečne nehovorí už v Marxových a Leninových spisoch o Parížskej komúne?) Ak sa odpovie, že tieto formy ostali formami pretvárinky buržoázneho štátu, ignoruje sa, že na toto mal vplyv aj fakt, že socialistické hnutie ich hájilo a považovalo za časť svojho bezprostredného programu. Avšak keď sa odpovie, že tieto formy môžu skutočne vyvíjať činnosť až po prechode k socializmu, ignorujú sa ďalšie dve podstatné skutočnosti: 1. že sa tak nestalo v primeranej forme v existujúcich socialistických štátoch (azda preto, že hnutie aj prv odsunulo bokom tento problém), 2. že väčšie stimulovanie týchto foriem zo strany socialistického hnutia mohlo by práve *uľahčiť* prechod k socializmu tak, ako ho uľahčujú ekonomické a sociálne boje. Treba sa dostať von z alternatívy, ktorá sa páči extrémistom ekonomických a anarchistických aspirácií, ako aj sociálnodemokratickým reformistom a ktorá vytyčuje „alebo sociálny zápas, alebo politický“. Inými slovami povedané, rovnako tvorivo si treba osvojiť teoretickú odvahu, ktorou svojho času Lenin odhalil tú istú alternatívu v ruskom hnutí a bojoval súčasne proti extrémistickému ekonomizmu anarchistických a teroristických populistov a pravičiar-skemu ekonomizmu „legálnych marxistov“. Preto je vhodné pridať, že politický „model“ socializmu sa tým rýchlejšie premení v skutočný socializmus, čím skôr sa integračne zaktualizuje v socialistických štátoch (v zjavnej a vyššej forme).

Je možné nahodiť aj takúto predpoveď: možnosti pacifického vývoja socialistického hnutia (t. j. vývoja spojeného s rastúcim súhlasom ľudu, ktorý dokáže tlačiť a donútiť vládnuce triedy, aby sa neodvážili vykonať nejaké dobrodružstvo alebo vyvolať občiansku vojnu) sa zmenšia, ak sa naznačený proces bude oneskoro-vať. V tomto prípade „nové cesty“ prechodu k socializmu sa samy vyžijú a problém prechodu k socializmu sa dostane do starých kolají.

Čo sa týka rozvojových krajín, hovoríme, že tam je iný problém. Tam chýbajú alebo sú ešte na začiatku rozvoja moderné politické formy, a preto novosť „ciest k socializmu“ sa tam ukáže v inej forme. Možno, že v mnohých týchto krajinách problém povstania proti utláčateľom sa stáva hlavným, ústredným problémom ich revolúcie. V iných zas ústrednou témou môže byť národná emancipácia spod imperialistického útlaku. A konečne v niektorých krajinách môže prebiehať ako snaha o spojenie malého proletárskeho nuklea s dedinským obyvateľstvom

pomocou politického programu, ktorý si osvojujú mladí intelektuáli (stačí len poukázať na rastúce študentské hnutia).

5. Základnou a ústrednou otázkou všetkých týchto problémov sú „nové cesty“ socializmu. Ako sa povedalo na začiatku, ich hľadanie je podmienené intelektuálnou obrodou a smelým teoretickým rozpracovaním. To sa nám zdá byť ústredným bodom vnútorného procesu. Je ozaj ťažko vysvetliteľné, že enormnému praktickému rozvoju socializmu vo svete nezodpovedá primeraný a imponujúci rast intelektuálny a teoretický. Nejde teraz o špecifické príčiny tohto stavu. Dôležitý je fakt, že sa veci tak majú a preto socializmus, aby dosiahol nevyhnutnú intelektuálnu a teoretickú úroveň, musí začať so silnou a odvážnou sebakritikou. Predovšetkým musí uznať nutnosť slobodnej diskusie na každej úrovni, v každej oblasti, o všetkých svojich problémoch. Musí vyjsť z ohrady vytvorenej predsudkom, že teoreticky „všetko“ alebo „skoro všetko“ je už vyriešené a že teraz ide len o „spravovanie dedičstva“. Sociálne vedy musia znova získať v rúchu socialistickej kultúry svoju úplnú tvorivú autonómiu, ako ju už získali prírodné a ekonomické vedy. V dvadsiatom storočí si predsa nemožno myslieť, že teoretická práca môže byť apanážou niekoľkých malých skupín, ktoré sú obdarené vševedúcnosťou z nadpozemského sveta. Nemožno predsa žiadať od socializmu, aby vytváral skupiny takto zázračne obdarené. Autonómia sociálnych vied znamená, že teoretická práca má svoje špecifické vlastnosti a špecifickú metodológiu a nemôže sa zamieňať s praktickou politickou prácou. Za stalinských čias sa za inonázorovosť v sociálnych i v politických vedách muselo platiť najvyššou cenou. Keď to politický organizmus bude chcieť vyriešiť, bude musieť skoncovať so svojimi predchádzajúcimi postojmi voči vede. Práve tak aj veda bude sa môcť vyrovnáť s politikou iba tak, že nasýti čisto intelektuálne hodnotenia konkrétnosťami vlastnými politike. V podstate zatiaľ ani politik, ani vedec neplnia svoju špecifickú úlohu. Autonómia teoretickej práce je podstatným prvkom na vytvorenie jednoty medzi politikou a kultúrou. Bez nej sa táto jednota zníži na bezprostrednú a pragmatickú totožnosť, a vtedy kultúra neprináša nič nového do vzťahu s politikou, iba ak svoj príspevok v službe politike. To isté možno povedať aj o vzťahu medzi socialisticou kultúrou a ostatnou kultúrou. Stále viac a viac musí sa porovnávať s inou kultúrou meradlami výlučne kultúrnymi a musí sa pritom zrieknuť stanovovať predpoklady, ktoré majú byť vlastné závermi (Marx nekritizoval Hegla ako teoretického exponenta nemeckej buržoázie, ale kritizoval nemeckú buržoáziu, pretože k tomuto záveru ho priviedla kritika jej najväčšieho teoretického exponenta).

V tejto práci, ktorá sa týka kontroly a ozrejmenia si intelektuálnych prostriedkov socializmu, dôležité miesto má reorganizácia marxistického štúdia. Ide o návrat k prameňom marxistického myslenia s prísnyim vedeckým zámerom, aby sa tam našli prostriedky na pochopenie sveta a nie na ilustráciu sveta, ako sa doteraz robilo. Vopred si treba uvedomiť, že práce je veľmi mnoho. Chýba nám kompletne vedecké vydanie Marxových prác, ktoré sa vydávali v takých úpravách, ktoré umožňovali falšovať jeho názory (ako príklad stačí uviesť Marxove práce z mladosti, ktoré veľmi dlho zanedbávali marxisti, zatiaľ čo tendenčne ich vykladali niektorí vedci na Západe). Vážne by sa bolo treba zaoberať aj

vzáťahom medzi Marxom a Engelsom, aby sa rozlíšili príspevky jedného i druhého do spoločnej marxistickej pokladnice. Konečne by bolo treba vyhodnotiť a historicky správne začleniť jednotlivé práce „klasikov“ marxizmu, oddeliť vedecké práce od tých, ktoré mali charakter propagandistický alebo aktuálne analyticko-politický, oddeliť práce, ktoré sa tvorili celé desaťročia alebo aj viac (ako Kapitál), od tých, ktoré boli výsledkom úsilia niekoľkých týždňov, práce kompletne od torzovitých. Slovom treba po vzájomnej konfrontácii marxistických autorov osvojiť si rovnaké kritériá, ktoré veda a filológia dáva každému vážnejšiemu autorovi. Takto sa vytvoria predpoklady na úspešný rozvoj marxistického štúdia, prestane sa s dogmatickým zveľebovaním večnej pravdy, ktorá neprestajne opakovaná sa stáva banálnou.

Záverom si dovoľím vysloviť jednu túžbu: aby vedci-marxisti čo najskôr prekonali deprimujúci stav vzájomnej separácie, v ktorej po dlhý čas pracovali, a aby sa stretnutia a výmena názorov so všetkými ľuďmi z kultúrnej oblasti, ale najmä medzi marxistami, stali účinnou metódou praxe.

Po uplynutí päťdesiatych rokov od Veľkej októbrovej revolúcie je energia socializmu skutočne nesmierna: treba, aby bola správne zameraná na intelektuálny progres, podobne, ako ho po roku 1917 realizoval socializmus v praktickom živote ľudí i národov.

Rím, 6. júna 1967.

ПУТИ СОЦИАЛИЗМА ПОСЛЕ ОКТЯБРЯ 1917 Г.

Умверто Ц е р о н и, Рома

В центре внимания настоящей статьи стоят „новые пути“ социализма. Их поиски обусловлены возрождением интеллекта и смелой разработкой теоретических вопросов. Это нам кажется центральной точкой внутреннего процесса. Действительно трудно объяснить, почему большому практическому размаху социализма в мире не соответствует его рост интеллектуальный и теоретический. Для того, чтобы достичь этой цели, социализм должен начать резкую и смелую самокритику. В первую очередь он должен признать необходимость свободной дискуссии на любом уровне, в любой области, о всех проблемах. Он должен выйти из круга предрассудков, будто теоретически уже „все“ или „почти все“ решено и что дело только в „управлении наследием“. Общественные науки должны вновь приобрести в рамках социалистической культуры полную творческую автономию, как ее уже приобрели естественные и экономические науки. Ведь в XX веке нельзя думать, что теоретическая работа может служить апанажем нескольким небольшим группам, одаренным всезнанием из сверхестественного мира. Нельзя ведь требовать от социализма, чтобы создавал группы так чудотворно одаренные. Автономия общественных наук значит, что теоретическая работа имеет свою специфику, свою специальную методологию и ее нельзя заменять практической политической работой.

В сталинское время за свои взгляды на социальные и политические вопросы дорого платили. Если политический организм захочет решить эту проблему, он должен будет отказаться от своего прежнего отношения к науке. Точно так же наука сможет определить

свое отношение к политике лишь тогда, если в своих чисто интеллектуальных оценках будет исходить из конкретных данных, свойственных политике. Пока ни политик ни ученый не выплывают свою специальную задачу. Автономия теоретической работы является основной предпосылкой для создания единства между политикой и культурой. Без нее это единство сводится к прямому и прагматическому тождеству и тогда не меняется отношение культуры к политике, в крайнем случае она только служит политике. То же самое можно сказать и об отношении между социалистической и остальной культурой. Все больше и больше она должна сравнивать себя с другой культурой на основании исключительно культурных критериев и при этом она должна отказаться от определения предпосылок, которые на самом деле должны быть выводами.

WAYS OF SOCIALISM SINCE OCTOBER 1917

Umberto Cerroni, Rome

„New ways“ of socialism are the basic problems of this paper. Search for them is conditioned by an intellectual revival and free theoretical elaboration. This seems to be the central point of the inner process. It is really difficult to explain that no adequate and impressive intellectual and theoretical increase corresponds to the enormous practical development of socialism in the world. It is not important to mention specific causes of this state. The state itself is important and, therefore, socialism must begin strong and daring self-criticism to attain the necessary intellectual and theoretical level. Primarily, it must admit the necessity of free discussion on any level, in any area, on all its problems. It must abandon the prejudice that „everything“ or „almost everything“ is already solved and that now it is sufficient „to administer the inheritance“. Social sciences must regain, in the framework of socialistic culture, their entire creative autonomy as it was already done by natural and economic sciences. In the twentieth century, it is not possible to consider theoretical work as an appanage of some small groups which are endowed with omniscience by the unearthly world. It is not possible to ask socialism to create groups endowed in such a miraculous way. Autonomy of social sciences means that theoretical work has its specific properties and specific methodology and cannot be mistaken for practical political work.

At Stalin's time highest price had to be paid for different opinions in social and political sciences. If the political organism wants to solve it, it will be obliged to abandon its previous attitudes towards science. Science will be able to confront politics as well only by adding concreteness which is intrinsic to politics, to purely intellectual estimations. As a matter of fact, neither statesman nor scientist accomplish their specific task. Autonomy of theoretical work is a fundamental element for creating unity between politics and culture. Without it, this unity will be reduced to an immediate and pragmatismal identity, and then culture brings nothing new into the relation with politics, only its contribution in the service of politics. The same may be said also about the relations between socialistic culture and the other culture. It must be repeatedly more and more compared with *different* culture by exclusively cultural measures and, at the same time, must renounce the determination of presuppositions which, in fact, are to be conclusions.